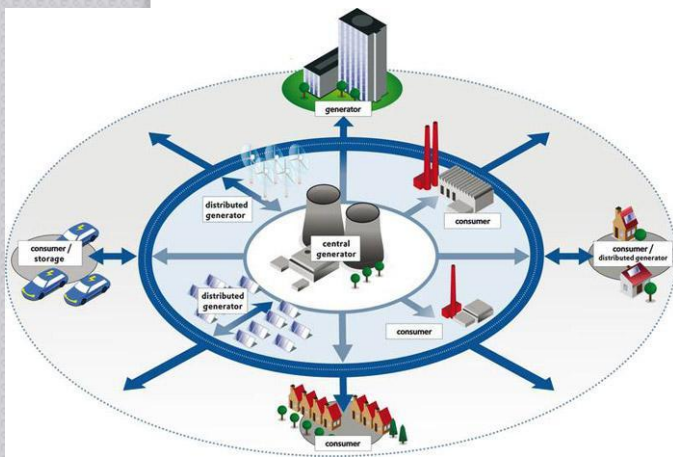

Тема 1

СУТНІСТЬ І ВИДИ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 1

СУТНІСТЬ І ВИДИ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1. Реорганізація підприємства, як можливий варіант його реструктуризації
2. Реогранізаційні заходи
3. Форми та напрями реорганізації:
  - а) причини укрупнення підприємств;
  - б) види укрупнення
4. Об'єднання як форма реорганізації підприємств
5. Види об'єднання підприємств:
  - а) поняття та характеристика злиття (приєднання);
  - б) типи злиття компаній;
  - в) придбання, як вид об'єднання підприємств.
Аквізиція.
6. Поняття «об'єднання підприємств» та «група підприємств»

1. Реорганізація підприємства, як можливий варіант його реструктуризації

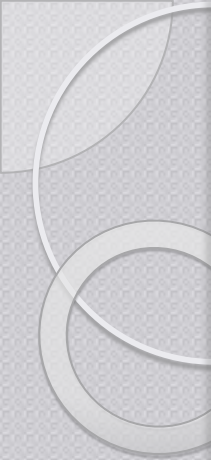
Стан економіки нашої держави на макро- та мікрорівнях в сучасних умовах господарювання характеризується деформованою структурою виробництва.

Тому для ефективного розвитку виробничого потенціалу потрібна його структурна перебудова.

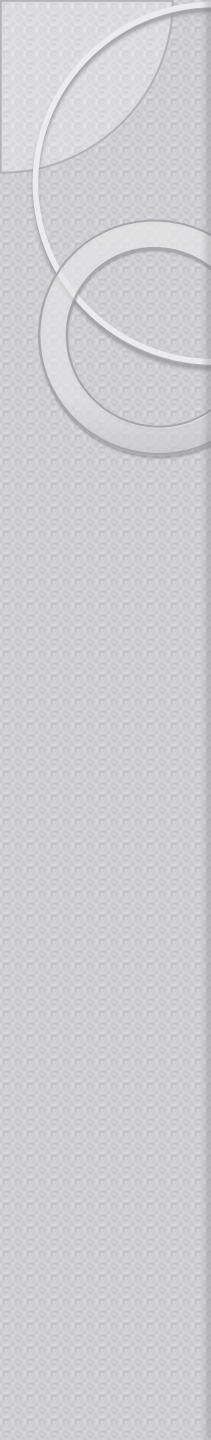
Її необхідно проводити за допомогою політики реструктуризації та фінансового оздоровлення потенційно конкурентоспроможних підприємств або через ліквідацію тих, які є збитковими чи неперспективними.

Реструктуризація підприємств
розглядається як процес здійснення
організаційно-економічних,
правових, технічних заходів,
спрямованих на зміну структури
підприємств, їх управління, форми
власності, організаційно-правових
форм, з метою їх фінансового
оздоровлення, збільшення обсягів
випуску конкурентоспроможної
продукції, підвищення
ефективності виробництва тощо.

Реструктуризація підприємства – це проведення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на *реорганізацію підприємства*, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

Ефективність проведення реструктуризації забезпечується заходами, які покладені в основу **плану реструктуризації** та спрямовані на вдосконалення організації й управління виробничо-господарською діяльністю, поліпшення фінансового стану підприємства.

У плані слід також показати переваги обраних організаційних форм і методів реструктуризації.

У випадку реорганізації слід показати, які саме переваги дістане підприємство в результаті зміни організаційно-правової форми, відокремлення окремих структурних підрозділів чи приєднання інших підприємств.

Залежно від характеру застосовуваних заходів розрізняють такі

форми реструктуризації:

- реструктуризація виробництва;
- реструктуризація активів;
- фінансова реструктуризація;
- корпоративна реструктуризація (реорганізація).

У межах корпоративної реструктуризації виконують:

- часткову або повну приватизацію;
- поділ великих підприємств на частини;
- виокремлення з великих підприємств тих чи інших підрозділів, зокрема об'єктів соцкультпобуту та інших непрофільних підрозділів;
- приєднання до інших чи злиття з іншими, потужнішими підприємствами.

РЕОРГАНІЗАЦІЯ представляє собою повну або часткову заміну власників корпоративних прав підприємства, зміну організаційно-правової форми ведення бізнесу, ліквідацію окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником.

Основними причинами здійснення реорганізації діючого підприємства слід вважати наступне:

- суттєве розширення діяльності підприємства та його розмірів;
- згортання діяльності підприємства;
- необхідність проведення фінансової санації;
- необхідність зміни повноти відповідальності власників за зобов'язаннями підприємства;
- диверсифікація напрямків діяльності;
- податкові мотиви;
- необхідність збільшення власного капіталу (покриття потреби в капіталі та підвищення рівня кредитоспроможності підприємства).

2. Реорганізаційні заходи

Питання проведення реорганізації підприємства здійснюється за рішенням власників, а у окремих випадках – за рішенням власників та за участю трудового колективу або органу, що уповноважений створювати такі підприємства, а саме: за рішенням суду або господарського суду.

Перед здійсненням реорганізації проводиться поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, що потребують реорганізації, та оцінюється їх ринкова вартість.

Як правило, під час реорганізації підприємств «виводяться з тіні» їхні приховані резерви.

Це зумовлено необхідністю одержати реальну оцінку вартості таких підприємств з метою встановлення правильних пропорцій обміну корпоративних прав підприємств, які виступають правопередниками на корпоративні права правонаступників

Основними документами, які складаються під час реорганізації підприємства, є :
або передавальний баланс
або роздільний баланс, відповідно.

Передавальний баланс формується у разі злиття чи приєднання підприємств. Цей баланс складається за правилами, передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Оскільки передавальний баланс має силу акта приймання-передачі, він підписується директорами та головними бухгалтерами підприємства, що реорганізується, та підприємства- правонаступника.

Відповідно, роздільний баланс складають при поділі чи виділенні підприємств.

Угода про умови проведення реорганізації (*план реорганізації*)

- ❑ призначення комісії для проведення реорганізації у складі представників підприємств, які підлягають реорганізації;
- ❑ повний перелік та обсяг активів і пасивів підприємств, що реорганізуються, які підлягають прийманню-передачі в обмін на корпоративні права правонаступника, а також строки та порядок оформлення такої передачі;
- ❑ перелік документів фінансового та інших видів обліку, незакінчених діловодством справ, бланків суворої звітності, архівів чи описів архівів, що підлягають прийманню-передачі, а також строки передачі;
- ❑ пропорції (або коефіцієнти) обміну корпоративних прав реорганізованих підприємств на корпоративні права підприємств, які є їх правонаступниками, а також суми можливих доплат (чи компенсацій);
- ❑ строки обміну акцій (свідоцтв про внесення вкладу до статутного капіталу) акціонерів (учасників) підприємства, що реорганізується, на акції (свідоцтва про внесення вкладу до статутного капіталу) акціонерів (учасників) підприємства- правонаступника, порядок продажу акцій (часток) акціонерами (учасниками) та інші організаційні питання, пов'язані з формуванням статутного капіталу;
- ❑ права, які надаватимуться підприємством- правонаступником власникам корпоративних прав, інших цінних паперів та спеціальних прав, емітованих підприємствами, що припиняють свою діяльність у результаті реорганізації;

Під час реорганізації підприємства слід враховувати ряд законодавчих передумов і вимог, а саме:

- порядок державної реєстрації (перереєстрації) та ліквідації суб'єктів господарювання;
- вимоги антимонопольного законодавства;
- вимоги щодо захисту інтересів кредиторів підприємства, його власників, персоналу тощо;
- порядок емісії акцій (у разі реорганізації акціонерного товариства).

Реорганізація не може бути завершена до вирішення проблем захисту інтересів кредиторів.

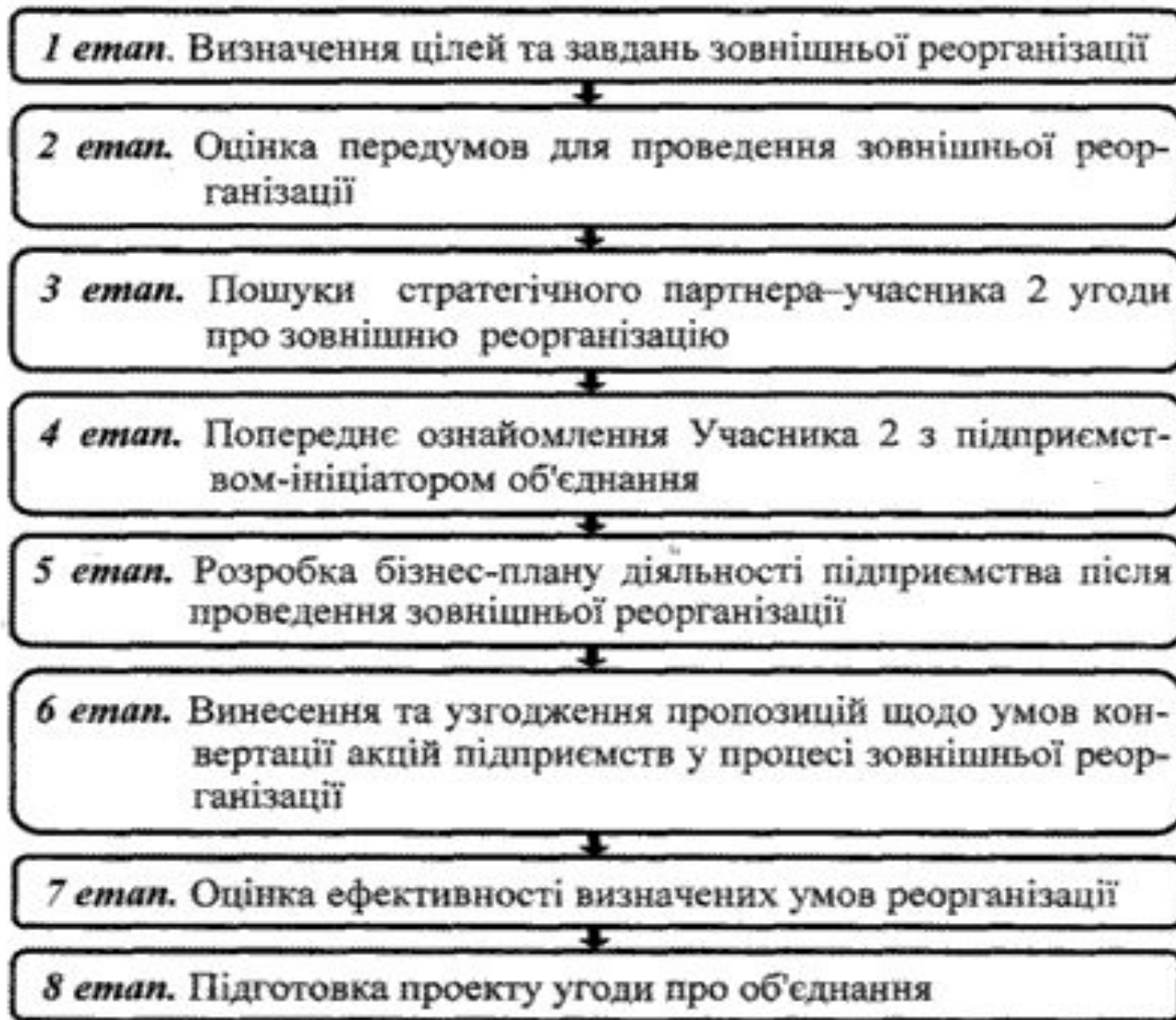

Рис. 1. Послідовність дій щодо здійснення зовнішньої реорганізації підприємства

3. Форми та напрями реорганізації

Форма майбутньої реорганізації підприємства визначається насамперед причинами та мотивами, які спонукають власників та керівництво підприємства до відповідної реорганізації.

Розрізняють наступні **напрямки реорганізації**:

- укрупнення діючого підприємств, яке може відбуватись шляхом злиття, приєднання чи поглинання;
- подрібнення діючого підприємства, яке відбувається шляхом поділу підприємства або виділення окремого його підрозділу;
- перетворення підприємства, коли зміни розмірів підприємства не передбачаються.

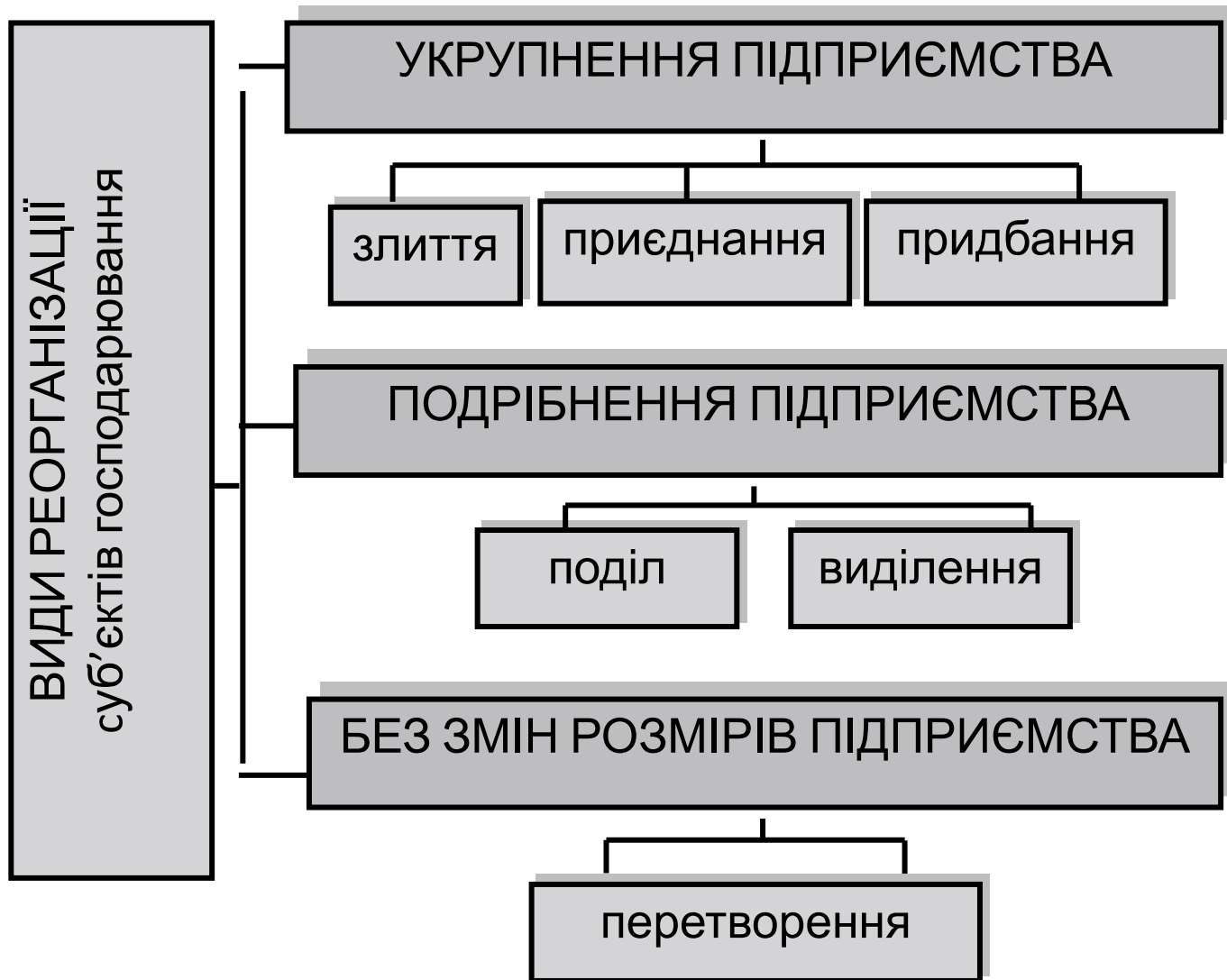
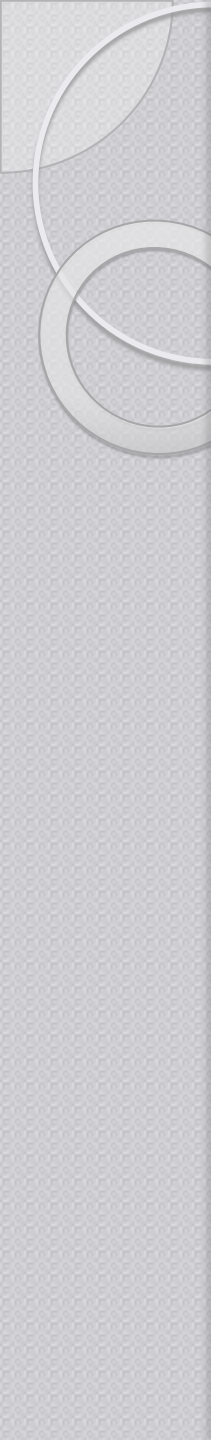
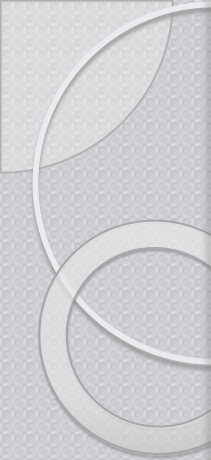

Рис. 2. Напрямки реорганізації підприємств

Перетворення юридичної особи, як зазначено у ст. 108 ЦКУ, – це зміна її організаційно-правової форми, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

Підприємство, що реорганізується, у разі такого перетворення, не ліквідується, а просто змінює свою організаційно-правову форму.

Виділ, з позиції ЦКУ (ст. 109), – це перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов’язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

До виділу застосовуються, за аналогією, положення частин I, II та IV статті 105 та положення статей 106 і 107 Цивільного Кодексу України.

а) причини укрупнення підприємств

Укрупнення підприємств здійснюється за наявності економічної вигоди для всіх учасників реорганізації.

До основних мотивів, які можуть спонукати суб'єктів господарювання до реорганізації шляхом укрупнення, можна віднести такі:

① ефект синергізму

Синергізм – це явище, при якому загальний результат процесу перевищує суму окремих ефектів, що входять до цього результату.

Якщо реорганізація спрямована на отримання ефекту синергізму, вартість підприємства після реорганізації буде перевищувати сумарну вартість окремих підприємств, що мала місце до реорганізації.

Ефект синергізму зумовлюється:

- економією на витратах, що має місце при збільшенні масштабів виробництва;
- економією фінансових ресурсів;
- збільшенням частки на ринку

- ② прагнення заволодіти ліцензіями, патентами, ноу-хау, які є в розпорядженні та належать іншому підприємству
- ③ отримання надійного постачальника основних факторів (ресурсів) виробництва (наприклад, сировини, комплектуючих, енергоресурсів тощо)
- ④ зменшення ступеня ризику при виході на нові ринки збуту та розширенні (збільшенні) їх кількості
- ⑤ зменшення кількості конкурентів

Придбання аналогічних підприємств галузі дає змогу підприємству розширити межі своєї діяльності та зменшити інтенсивність конкуренції

- ⑥ зменшення податкових платежів

Прибуткове підприємство може придбати інше, збиткове, підприємство з цілями зменшення прибутку, що підлягає оподаткуванню тобто фірма купує компанію, яка має від'ємний об'єкт оподаткування, і таким чином отримує економію на податкових платежах

7 придбання активів за ціною, яка нижче за їх справедливую вартість

Мова йде про придбання активів за ціною, яка нижча за вартість заміщення, передачі технологічних і управлінських знань та навичок (технологічні трансферти) тощо

8 диверсифікація активів та діяльності з метою зменшення ризиків та підвищення потенціалу прибутковості діяльності підприємства

Диверсифікація – це процес розвитку діяльності підприємства, пов'язаний із збільшенням діапазону видів та проникненням в нові сфери діяльності, освоєнням нових виробництв, розширенням асортименту товару, що включає не тільки диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми

9 попередження захоплення підприємства крупними корпоративними «хижаками» та збереження контролю над підприємством

10 особисті мотиви вищої ланки керівництва, менеджерів, чий авторитет та престиж підвищується із збільшенням розмірів компанії чи підприємства, якими вони керують.

б) види укрупнення

Розрізняють такі **види укрупнення** (злиття, приєднання, поглинання):

- **Горизонтальне укрупнення** представляє собою об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи.
- **Вертикальне укрупнення** являє собою об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції.
- **Діагональне укрупнення** представляє собою об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності. Воно здійснюється з метою диверсифікації діяльності.

Законодавчий контроль спрямовано в основному на *горизонтальні укрупнення*. Тому, як правило, створення горизонтальних укрупнень регулюється антимонопольним законодавством, оскільки в результаті їх здійснення такі підприємства одержують можливість:

- ставити перешкоди доступу для входу на ринок інших суб'єктів господарювання,
- встановлювати дискримінаційні ціни,
- створювати дефіцит на товарному ринку певного товару, роботи чи послуги тощо.

Внаслідок таких дій відбувається посилення концентрація виробництва на декількох великих підприємствах та усувається ринкова конкуренція. Антимонопольним законодавством України передбачено, що в окремих випадках з метою запобігання монополізації ринків такі види реорганізації, як злиття, поглинання, приєднання, можуть бути здійснені лише за умови одержання згоди на це Антимонопольного комітету України (АКУ). В Україні мононопольним вважається становище підприємця, частка якого на ринку певного товару перевищує 35 %.

Створення *вертикальних* та *діагональних укрупнень* підприємств на рівень конкуренції суттєво не впливає.

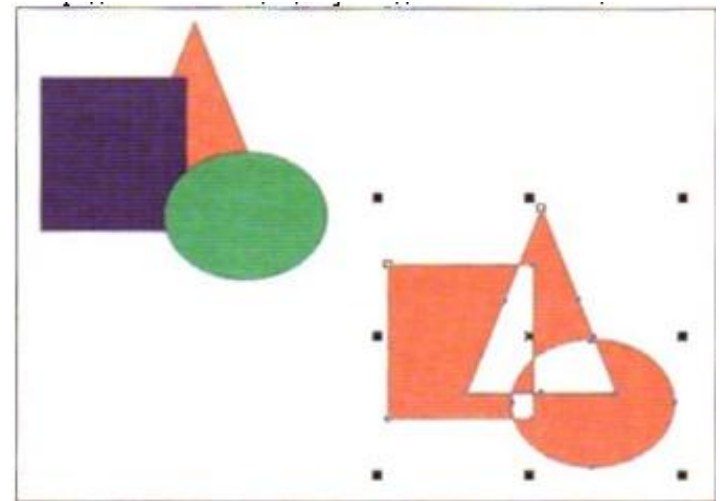
4. Об'єднання як форма реорганізації підприємств

До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить **злиття** кількох підприємств в одне, **приєднання** одного або кількох підприємств до одного, вже функціонуючого підприємства, а також **придбання** підприємства.

Таким чином, в процесі розвитку відносин у підприємств виникає необхідність в розширенні сфер діяльності, отриманні доходів від інвестицій, отриманні матеріальних і нематеріальних активів, прискоренні операційного циклу, зростанні рентабельності виробництва, оптимізації оподаткування.

Вирішити такі проблеми можливо шляхом **об'єднання підприємств**.

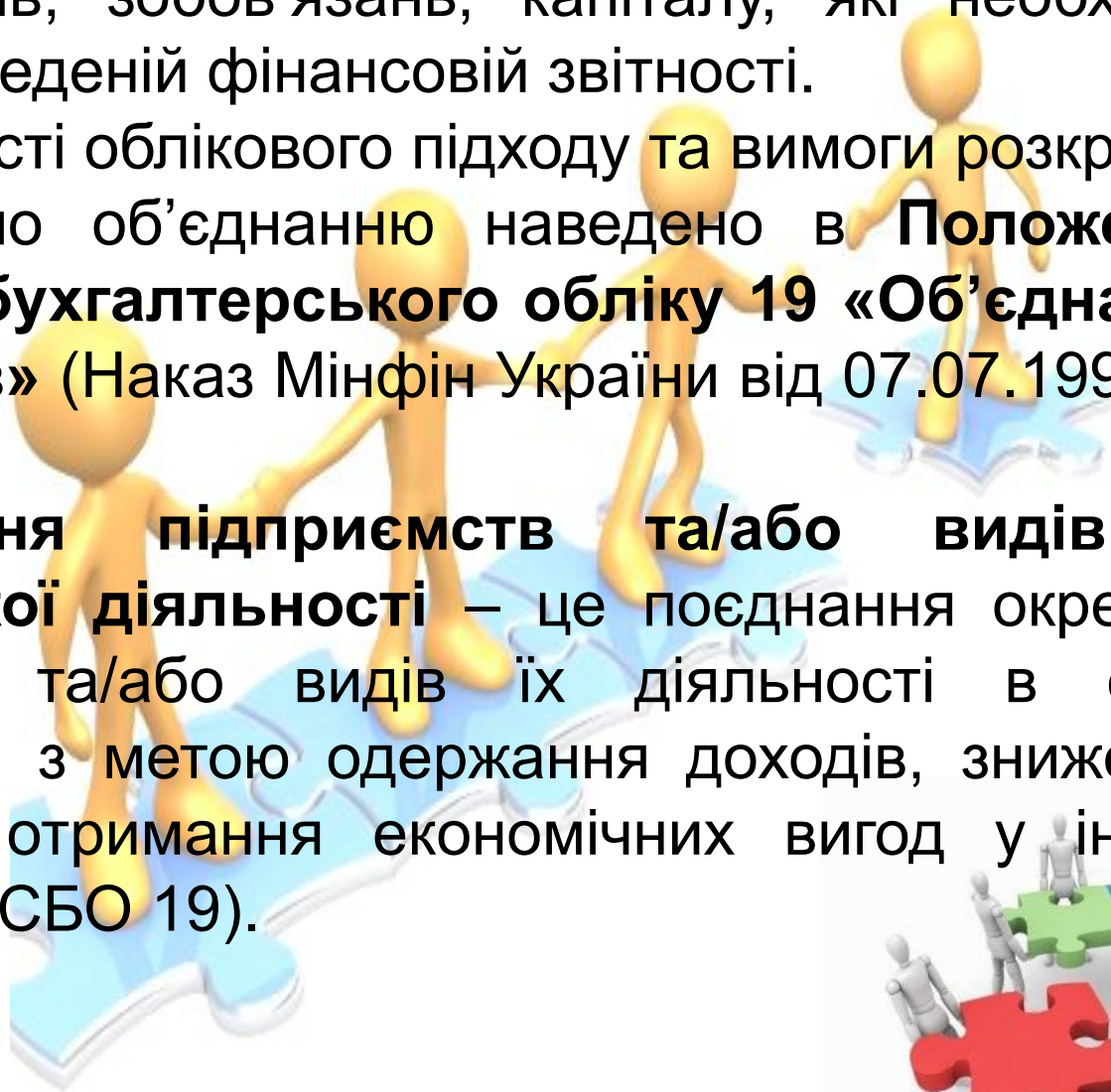
Об'єднання підприємств – це об'єднання окремих незалежних юридичних осіб з метою створення нової економічної одиниці. Це не означає створення нової юридичної особи, але виробнича діяльність об'єднаних підприємств з моменту об'єднання буде для користувачів фінансової звітності як діяльність одного підприємства.

При об'єднанні підприємств виникають проблеми обліку активів, зобов'язань, капіталу, які необхідно показати в зведеній фінансовій звітності.

Особливості облікового підходу та вимоги розкриття інформації по об'єднанню наведено в **Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»** (Наказ Мінфін України від 07.07.1999 № 163).

Об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності – це поєднання окремих підприємств та/або видів їх діяльності в одне підприємство з метою одержання доходів, зниження витрат або отримання економічних вигод у інший спосіб (п.4 ПСБО 19).

**Норми П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»
не розповсюджуються на:**

- бюджетні підприємства;
- на філії, які не є юридично самостійними;
- підприємства, які знаходяться під загальним контролем;
- підприємства, які поєднуються шляхом злиття;
- установи та підприємства, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ;
- спільні підприємства.

Виділяють такі **варіанти об'єднання**:

- одне підприємство купує долю капіталу іншого підприємства;
- підприємство купує інші активи або шляхом прийняття на себе його зобов'язань або об'єднання інтересів його учасників на рівних правах.

Поєднання може відбуватися шляхом:

- приєднання одного підприємства (його компонента) до іншого,
- придбання всіх чистих активів (деяких чистих активів),
- прийняття зобов'язань або придбання капіталу іншого підприємства з метою одержання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства.

Якщо об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності контролюється тією самою стороною (сторонами) до та після поєднання і цей контроль не є тимчасовим, то це не є об'єднанням підприємств та/або видів їх господарської діяльності.

5. Види об'єднання підприємств

ПСБО 19 «Об'єднання підприємств» виділяє два варіанти об'єднання окремих підприємств – **злиття (приєднання)** та **придбання**.

а) злиття (приєднання);

Зовнішня реорганізація шляхом об'єднання підприємств визначає такі форми реорганізації, **як злиття та приєднання**.

Їх виділення в один тип є доцільним, враховуючи схожі ознаки, що їм притаманні, наявність іншого підприємства-партнера та об'єднання з ним для ведення спільного бізнесу.

У нормативних актах можна зустріти різні підходи до визначення понять «злиття» та «приєднання».

Так, згідно з П(С)БО **злиття** – це об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи, або приєднання підприємств до головного підприємства, в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання. При цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець.

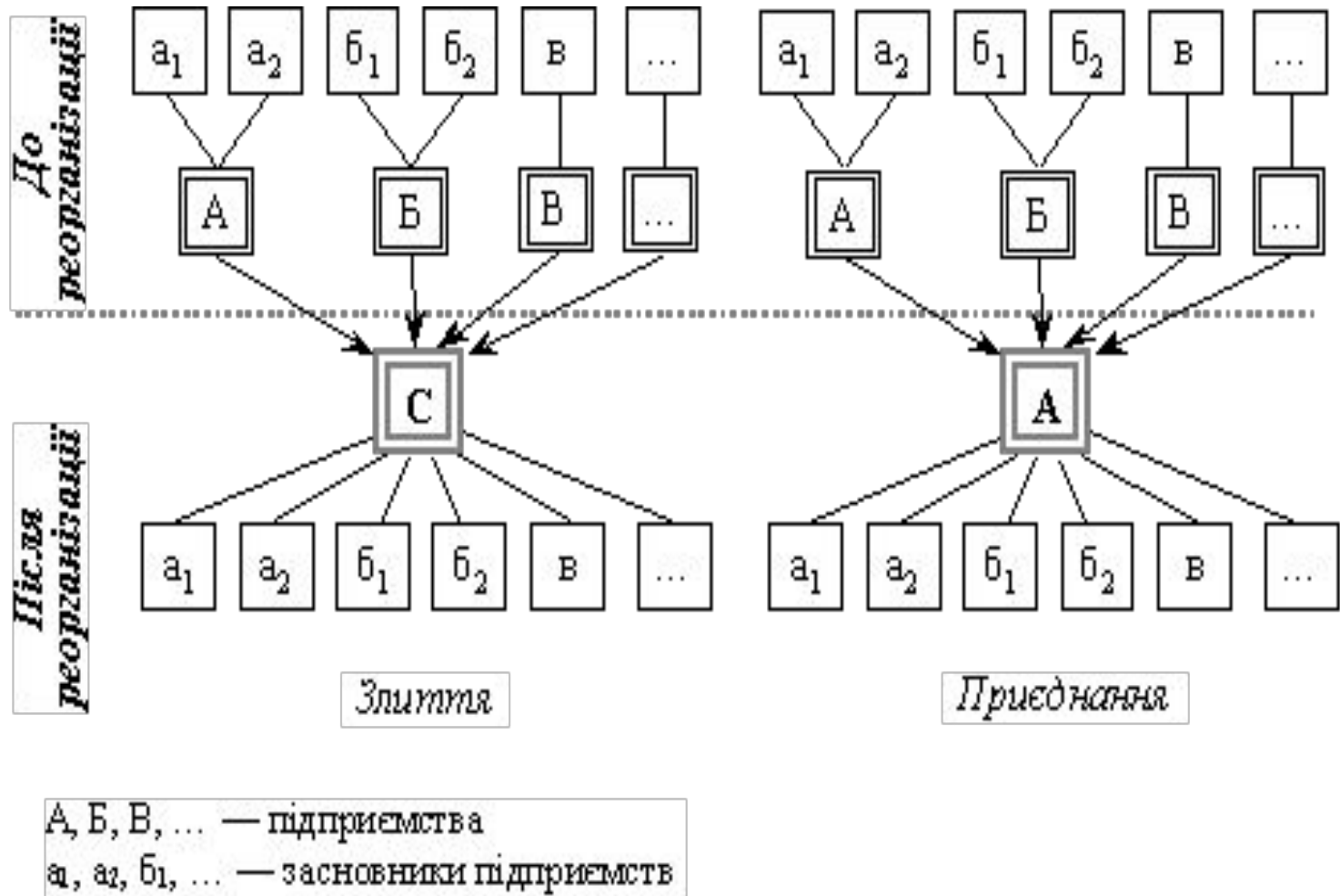
Під **приєднанням** розуміють припинення діяльності одного підприємства як юридичної особи та передачу належних йому майнових прав та зобов'язань до іншого підприємства (правонаступника).

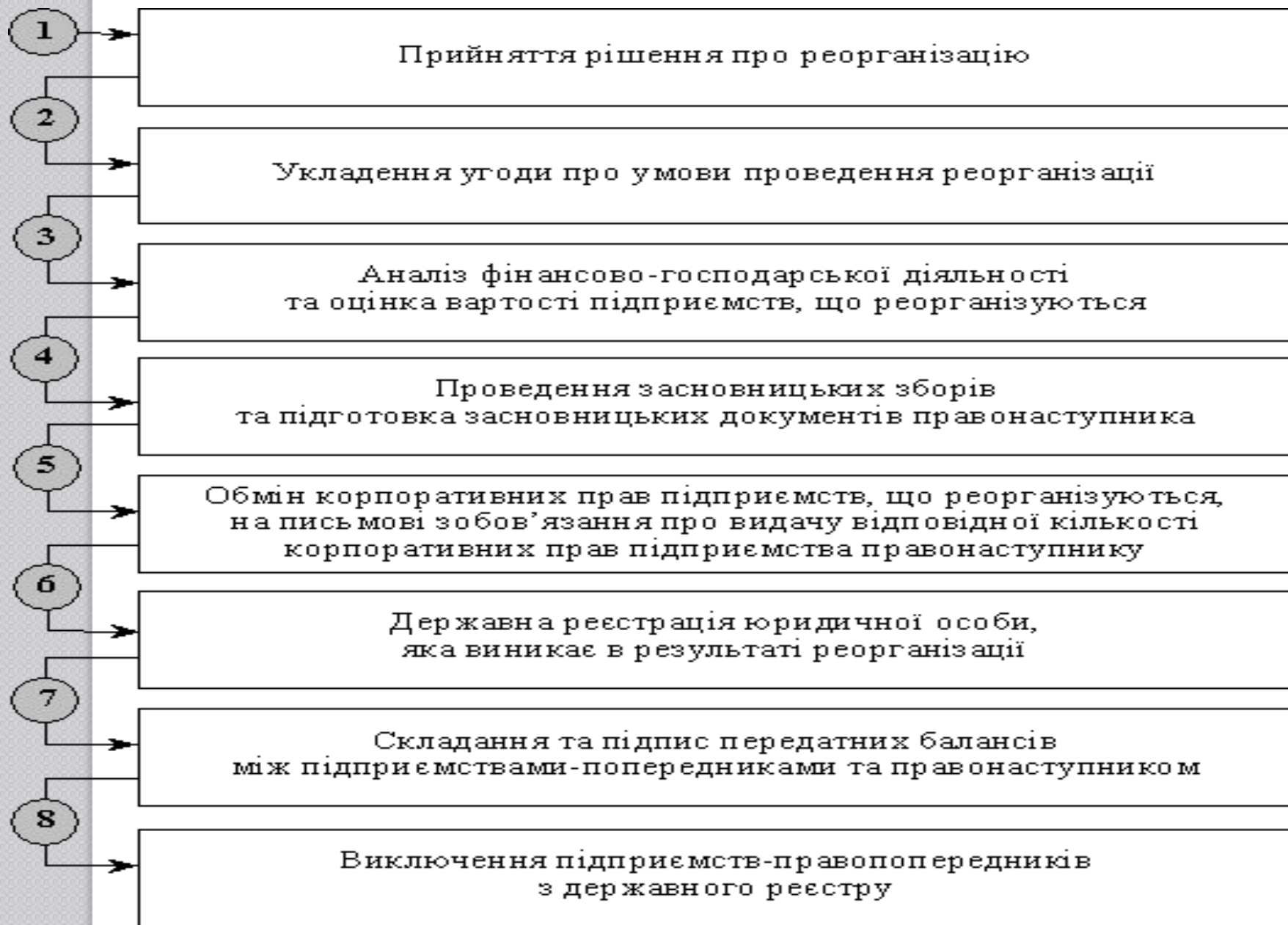
В сучасній практиці господарювання традиційно під **ЗЛИТТЯМ** розуміють припинення діяльності двох або кількох підприємств як юридичних осіб та передачу належних їм майнових прав та зобов'язань до правонаступника, який створюється в результаті злиття. Бухгалтерські баланси таких підприємств консолідуються.

Таким чином, головна різниця між злиттям та приєднанням полягає в тому, що:

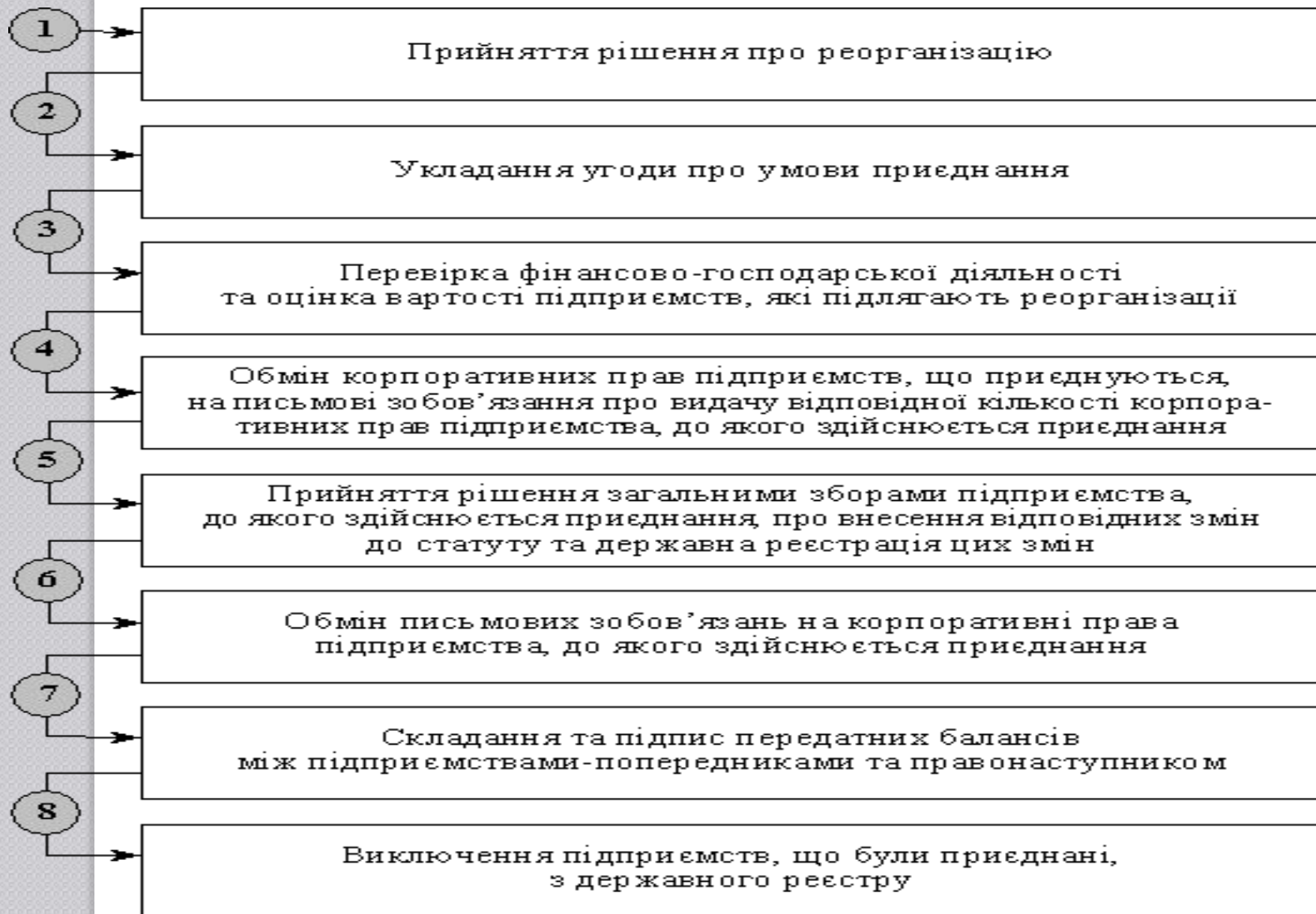
- ✓ у **випадку злиття** підприємств всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі одного новоствореного підприємства,
- ✓ у **випадку приєднання** – на балансі вже функціонуючого на момент прийняття рішення про приєднання підприємства.

Рис. 2. Відмінності між злиттям та приєднанням підприємств

Рис. 3. Порядок реорганізації підприємств шляхом злиття

Рис. 3. Порядок реорганізації підприємств шляхом приєднання

Відносно **зміни організаційно-правової форми** підприємства, яке стає правонаступником в результаті реорганізації можливими є два варіанти:

- а) форма організації бізнесу залишається незмінною (робляться зміни лише в засновницьких документах в частині правонаступництва, розміру статутного капіталу та складу засновників);
- б) підприємство- правонаступник змінює форму організації бізнесу (перетворення). При цьому, як правило, спочатку здійснюється приєднання одного або кількох юридичних осіб до правонаступника, а потім він реорганізується шляхом перетворення.

Договір про приєднання повинен містити відомості про порядок та умови приєднання, про порядок і пропорції обміну акцій або часток у статутному капіталі підприємств, що реорганізуються шляхом приєднання, на акції або частки в статутному капіталі підприємства, до якого здійснюється приєднання, а також ряд інших стандартних положень.

Варто відзначити і той факт, що в зарубіжній літературі злиття та приєднання не виокремлюються як форми реорганізації.

Для характеристики процесів об'єднання в країнах ЄС використовується термін *merger*, під яким розуміється об'єднання двох компаній, при якому одна з них втрачає свою марку (російською – «вливание, присоединение»). У США аналогічні угоди характеризуються терміном *consolidation*, зміст якого ідентичний українському розумінню суті категорії «ЗЛИТТЯ».

